

עוינות גלויה. גם אם הדברים לא הוטחו כלפיך ישירות, נותר משקע ותחושה כאילו חטאת נגד חברה שרוצה רק בטובתך ואתה גומל לה באגואיזם ואי התחשבות.

את נדיבות לבם הפגינו חוגים אלה בכל הזדמנויות. המשק החזיק דירה בצפת ואיפשר שם בעונת הקיץ הבראה לחברים. גם אני נשלחתי לשבוע ימים וכשחזרתי מיהר מי לשאול אותי: "כבר עשית חשבון, כמה עלה למשק כל קילו, שקבלת שם?" בהזדמנות אחרת קרה, שזוג צעיר אירח לשבת קרובי משפחה קשישים, מעל גיל שמונים. בשבת בבוקר נוכחה האישה הזקנה, לתדהמתה, שבן זוגה עזבה בלילה, בדרכו לעולם אחר. מה לעשות - הזוג הקשיש 'יקים' חסרי אמצעים, שבת, קיץ לוחט - 40 מעלות בצל? חברים התגייסו, פתחו קבר והביאו את האיש לקבורה. הערה מהצד: "הכל מתוכנן, אלה באו הנה כדי לחסוך בהוצאות הקבורה".

ב-1944 הסכים סטלין, כנראה לפי הסכמים עם האנגלים, לגייס צבא מגלות פולין שבסיביר, ותחת פיקוד הגנרל הפולני אנדרס צ'ריך היה לעבור למערב ולהילחם לצד הבריטים בכיבוש יבשת אירופה, בפיקוד הממשלה הפולנית הגולה בלונדון. היסטוריונים ידעו להסביר את נימוקי סטלין לרוחב לב בלתי רגיל זה, אחרי טבח הקצונה (והאצולה) הפולנית ביער קטין (עליו לא היה ידוע אז עוד שום דבר). הרוסים לא כל כך טעו בחשבונם: הקרבות על מונטה קסינו גמרו את הגזדים הפולנים, כפי שהרוסים ב-1939 לא הספיקו. בינתיים אסף הגנרל אנדרס את צבאו והתכונן, בשלב ראשון, לעבור לאיראן ומשם לארץ ישראל, ואז להתארגן ולהצטרף למונטגומרי.

הידיעה, שצבא אנדרס עומד לעבור לארץ ישראל, לא נשמרה כסוד בפזורה הסיבירית הגדולה, ויהודים רבים בגיל גיוס רצו כדי להתגייס ליחידות הפולניות. הצבא חנה שבועות מספר בסביבת טהרן, משם הגיע לארץ למחנות צבא בצפון. היהודים בצבא אנדרס, לפחות אלה שהתכוננו לכך, ערקו כעבור כמה ימים ורובם מצאו מקלט, כנראה מאורגן מראש, בהתיישבות העובדת. כך, יום אביב אחד, הופיעו במשק כ-15-20 פרצופים חדשים, שכאילו צנחו מהשמים. צעירים וחסונים, וסיפרו על שעבר עליהם סיפורים מסמרי שיער. על הנעשה בחלקים הרחוקים ממרכזי ברית המועצות, על העזובה והעוני, הרעב, אי הרצון ואי האימון בזולת. דברים שלא נעמו לאוזני החברים במחנה הגדול של מעריצי הסובייטים, שקיוו, שעם גמר המלחמה תצא משם בשורת סדר עולם חדש. לא כולם בחבורה היו פולנים. היו ביניהם וינאים ורומנים יוצאי צ'רנובץ, שידעו לתת לסיפוריהם נימה עסיסית בגרמנית מקורית.

הטרגדיה האיומה, מנת חלקו של העם היהודי, קיבלה לראשונה ממדים אקטואליים בפרשה שנקראה ביישוב "ילדי טהרן". בעקבות צבא אנדרס, בדרכו לאיראן, יצאה קבוצה של כמה מאות ילדים יהודים יתומים מפולין, שהיו מפוזרים בסיביר. איני יודע באיזו מסגרת. אני מניח שמוסדות יהודים בינלאומיים אספו אותם וארגנו אותם והצליחו, בשלב ראשון, להעביר את הקבוצה לטהרן. שם החל מ"מ עם האנגלים לאפשר לילדים כניסה לארץ, כמחווה הומניטרית. המו"מ, התברר, היה יותר מורכב ממה שהניחו תחילה. העיראקים הערימו מכשולים ובשלב מסוים של הדיונים אף הציעו, לקלוט את הילדים בעצמם, חינוך אין כסף, כדי שלא יגיעו לארץ ישראל. בינתיים התעוררו גם ערביי הארץ והביעו התנגדות נמרצת לכל הפרוייקט. איך הצליחו לבסוף להסיר את כל המכשולים הפוליטיים איני יודע, אך ילדי טהרן הגיעו לארץ ישראל ומוסדות היישוב החלו בארגון חלוקתם ליישובים הקולטים, לרבות בהתיישבות העובדת, היינו הקיבוצים. ולפתע המגזר הדתי הרים קולו במחאה, שעומדים למסור ילדים אלה לחינוך לקיבוצים ומוסדות חילוניים אחרים. מרבית ילדים אלה, כך טענו, באים מבתים מסורתיים, כדרך יהדות פולין, ואין זכות למנוע מהם חינוך מסורתי, כפי שמוסדות המחנה הדתי מעניקים. נימה נדושה למדי היום, אך פחות שכיחה אז, כשהחרדים עדיין היו מחוץ לתמונה. שבועות נמשכה משיכת החבל לכל הכיוונים וזעת הקהל סערה. הפשרה נמצאה במפתח, שהשביע את האריה והשאיר את הכבש פחות או יותר שלם. כך יום אחד הגיעו לאשדות-יעקב כ-25-20 ילדים מפוחדים ומבולבלים, בגילאים שבין שמונה ל-12. מטפלות מיוחדות רכזו אותם, לפני שחולקו לקבוצות הגיל שלהם, ונקבעו להם הורים מאמצים. הכל נעשה כדי ליצור להם בית חם - כפי שחברה אחת התבטאה: "אין אלה עוד 'ילדי טהרן'; בשבילנו